

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL’DA YAYIMLANAN BAŞLICA MECMUALARDAKİ EĞİTİM BİLİMLERİ İLE İLGİLİ MAKALELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Ali ÜNİŞEN**

Hikmet Yıldırım CELKAN***

Öz

II. Meşrutiyet Dönemi, Tanzimat Döneminde daha çok Batıdan ithal edilerek geliştirilmiş fikir ve uygulamaların güçlenerek ve olgunlaşarak Cumhuriyet’e aktarıldığı, hızlı değişimlerin olduğu, Osmanlı’nın en mecaliz kaldığı ve eğitimin bir çıkış yolu olarak görüldüğü dönem olmuştur. Bir kurtuluş çaresi olarak görülen eğitimle karşı ilgi, aynı dönemde, daha önce görülmemiş basın-yayın hürriyetiyle patlama yaşayan matbuata yansımıştır. Her fikrî cereyanın kurtuluş reçetesinde eğitime özel bir yer verilmiştir. Bu çalışmada, ilgili dönemde, İstanbul’da yayımlanan başlıca mecmualarda eğitimle ilgili reformlar, kanunî düzenlemeler, eğitim programları, öğretimde kullanılan ilke ve yöntemleri, öğretmen yetiştirme politikasını ve dönemin eğitim felsefesini yansıtan makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Doküman incelemesi metodu ve betimsel analize başvurulmuş yapılan bu araştırma Yeni Mecmuası, Darü’l-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, İktisadiyat Mecmuası, İslam Mecmuası, Muallim ve Tedrisat Mecmuası’nın 1908-1918 yılları arasında yayımlanan sayıları ile sınırlanmıştır. Eğitim alanında alınan kararlar, belirlenen hedeflere doğru atılan adımlar, gerek maddî sıkıntılar, gerekse iç huzursuzluk ve gerekse bu kısa süre içinde vuku bulan savaşlar serisi nedeniyle istenilen sonucu verememiştir. Pek çok alanda olduğu gibi, eğitim alanında da II. Meşrutiyet Döneminde ayakta kalma amacıyla atılan adımlar Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkılmaktan kurtaramadığı ancak takiben kurulan Cumhuriyet’e hazır bir alt yapı teşkil ettiği veya katkıda bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Eğitim Tarihi, II. Meşrutiyet Dönemi, eğitim programı, öğretmen yetiştirme.

* Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından gerçekleştirilmiş doktora tezinden üretilmiştir.

** Yrd.Doç.Dr. Adiyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, aunisen@adiyaman.edu.tr

*** Prof.Dr. Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, hcelkan@gantep.edu.tr

AN EVALUATION OF THE EDUCATIONAL ARTICLES IN MAJOR JOURNALS PUBLISHED IN ISTANBUL DURING CONSTITUTIONAL PERIOD

Abstract

The Second Constitutional Period is marked with maturing of the ideas of Tanzimat Reform Era, which were mostly imported from West, -later bequeathed to Republic Period, exhaustion of Ottoman Empire, occurrence of rapid changes in many areas and acceptance of education as the most noteworthy survival alternative. The interest in education, which was seen as the means of survival of the Empire can be traced in the press, which had not benefited from the liberty so much as it did in the period. Education occupied a specific significance in the survival prescription of each ideological and political view mustered up support. This research deals with articles in the major journals of the period about educational reforms, legal regulations related to education, curriculum, methods and technics applied, teacher training policies and educational policy of the period. This qualitative research was carried out using descriptive analysis of the documents related. It was limited with the issues of Yeni Mecmua, Darü'l-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, İslam Mecmuası, Tedrisat-ı İbtidaiye (later only Tedrisat) Mecmuası, Muallim and İktisadiyat Mecmuası published between 1908-1918. Decisions taken for the educational progress, struggles to reach the targets determined were found out not be achieved due to many problems such as financial problems, various domestic restlessness and breaking out of a serial of wars in this relatively short period. Intellectual efforts exerted in progress of education, beside many others, although did not contribute into survival of Ottoman Empire, they were observed to have constructed or contributed in some way into the educational infrastructure of the Turkish Republic, the successive Turkish State.

Keywords: Turkish Educational History, II. Constitutional Period, curriculum, teacher training.

1. GİRİŞ

Tarihte her dönem, bir önceki dönemin bir sonucu, bir sonraki dönemin hazırlayıcısıdır. Eğitim tarihi ise incelenen dönemi sadece eğitim açısından değil, felsefesi, iktisadi, siyaseti, hukuku ve sair sosyal kurumlarıyla birlikte aydınlatır. Necmeddin Sadak (1332:163);

“Terbiye ile içtimaiyat arasında gayet mühim bir irtibat vardır. Tarih-i terbiye tarih-i içtimaiyatı tenvir eder. Muayyen bir asırda, bir kavmin terbiye hakkındaki fikirleri o kavmin içtimâî, dinî, siyasî mefkûrelerini ispat eder. Bir kavimde mukadderat-ı beşeriye, fitrat-ı insan hakkındaki tarz-ı telakkiler, o kavmin terbiye-i etfâli bu mefkûrelere tetabik ettirir.”

diyerek sırf eğitiminin tarihine bakılarak bir dönemin tarihinin kestirilebileceğini iddia edecek kadar bu alanın geniş bir disiplin olduğunu düşünür.

Dönemlerin birbirinin hazırlayıcısı ve sonucu olması dolayısıyla, II. Meşrutiyet Dönemi de Türkiye Cumhuriyetinin bir hazırlık aşaması, Cumhuriyetin, demokrasinin bir provasını olduğundan Türk tarihinde pek çok açıdan öneme sahiptir. II. Meşrutiyet Döneminin eğitim penceresinden bakılarak farklı kaynak ve yöntemlerle çok sayıda araştırmacı tarafından ciddi ürünler ortaya koyacak şekilde çalışılmış olması (Akyüz, 1978; Baytal, 2000; Celkan, 1986; Celkan, 1990; Erdem, 2007; Ergün, 1996; Gurbetoğlu, 2006; Kodaman, 1999; Mardin, 2008; Tunaya, 2009; Zürcher, 2003) dönem hakkında yapılacak araştırma kalmadığı anlamına gelmemektedir. Bu çalışmalardan Ergün'ün (1996) heterojen kaynaklardan dönemin 1914 yılına kadarki eğitim hareketlerini, Erdem'in (2007) yine farklı kaynaklardan kızların eğitimi, Gurbetoğlu (2006) ise çocuk dergilerinin eğitim açısından tarayıp değerlendirdikleri çalışmalar dönemin eğitime ışık tutan önemli genel çalışmalar iken diğerleri daha spesifik konulara hitap eden değerli çalışmalardır. Dönemle ilgili çok sayıda çalışma olmasına rağmen halen araştırılmaya, aydınlatılmaya muhtaç noktalar bulunmaktadır. Zira pek çok alanda olduğu gibi eğitimde de felsefî, sosyolojik ve pratik uygulamaların daha önceki uygulamalara temelden karşı çıktığı yeni fikir ve uygulamalara sahne olmuştur. Bu fikir ve uygulamalar kısmen ilgili dönemde hayata geçirilmiş, kısmen de takip eden dönemlere rehberlik etmiştir.

Dönemin sosyal hayatını, felsefesini, düşünce hayatını, edebi hayatını, iktisadi durumunu, eğitim teorii ve pratiğini günü gününe en iyi yansıtan araçlar süreli

yayınlardır; değişim, dönüşüm en iyi bu araçlardan takip edilebilir. Bu dönemde basın üzerindeki baskı kalkmış, yayın hayatına başlayan gazete ve mecmua sayısında bir patlama olmuştur. Mecmuaların büyük kısmı dinî, ilmî, edebî iken Osmanlı Devleti'nde daha önce hiç örneğine rastlanmamış (kadın mecmuaları gibi) meseleleri konu alan mecmualar da yayın hayatına girmiştir.

II. Meşrutiyet, 24 Temmuz 1908 yılındaki ihtilalle Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılması ve 30 yıl askıda kaldıktan sonra Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesi ile başlar. Dönemin ne zaman sona erdiği hususunda tarihçiler ittifak halinde değildir. Tunaya'ya (2004: 13) göre meselenin hem siyasî, hem hukukî boyutunun olması birden fazla doğruyu ortaya çıkarmaktadır. Ancak Mondros Mütarekesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 en fazla kabul gören tarihtir. Bu çalışma işte bu zaman aralığına, dönemin mecmuaları penceresinden bakarak, dönemin eğitim anlayışına ışık tutacaktır.

Sâtî' Bey (1326b:1) "Mektepler, milletlerin mazisini aks, halini temsil, atisini ihzar eder" diyerek okulun milletlerin geçmiş ve gelecek tarihi olduğunu söyler. Yine Sâtî' Bey (1334:654) II. Meşrutiyet Dönemini, "gençlerin de şahit olduğu bir tarih" olarak nitelerken, bu kısa süre içinde eğitim alanında yapılan nicel ve nitel değişikliklerin takibinin zor ve önemli olduğunu belirtir.

Mecmuaların tetkikinden Meşrutiyet Döneminde, diğer kaynakların tetkikinden ise gerek mütareke ve gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında aynı şekilde maddi sıkıntılar yaşayan, her iki devletin de ancak savaşlardan arttırdıklarını eğitime yatırabildiği ve bunun yetersiz olduğunu fark ettikleri* yokluk dönemlerinde

* Mustafa Kemal, 15 Temmuz 1921; "Gerçi bugün maddi, manevi menabii kuvvamızı, hudud-u milliyemiz dâhilindeki memleketimizde müstevlî bulunan düşmanlara karşı isti'mal etmek mecburiyetindeyiz. İrfan-ı memleket için tahsis edilebilen şey müstakbel maarifimize mabihî'l-istinat olacak bir temel kurmağa kâfi değildir (Binbaşıoğlu, 1999:200)."

eğitime yönelik nelerin yapıldığını incelemek araştırmayı birçok açıdan ilginç kılmaktadır.

Değişimin gerekliliği, Avrupalı diller bilen insanların, Avrupa'da tahsil görmüş insanların ve yine aynı kaynaktan eserlerin doğrudan veya tercümelerle Osmanlı'da kayda değer bir yekûn tutmasıyla hissedilmiştir. Tanzimat'la açılan yeni tip okullar Batılı insan tipinin yerli modelini üretmekte gecikmemiştir. Bu insan yaşadığı dönemin ötesindedir ve değişim istemektedir.

II. Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı Devleti mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, hemen hemen tüm sosyal kurumlarının temellerinin atılmış olması açısından oldukça geniş bir araştırma konusudur. Kimine göre mutlakiyet, kimine göre istibdadı takip eden bir dönemden sonra gelen düşünce ve ifade hürriyeti eskiden beri süregelen Osmanlıcılık ve İslamcılık düşünceleri yanı sıra millîlik veya milliyetçilik / Türkcülük, pozitivist ve zayıf da olsa materyalist düşüncelerin de dillendirilmesine, yayın organları kurmasına uygun ortam hazırlamıştır. Bu yayın organlarının çoğunluğu seviyeli ve belli bir zümreye hitap etmenin yanı sıra umuma hitap etmeyi de amaçlamaktaydı (Ergün, 1996: 37-40). Her fikri cereyan, mecmualar vasıtasıyla halkı kendi fikirleri doğrultusunda eğitmek (Halk Terbiyesi, 1917:141-142), ortaya çıkan yeni duruma intibaka hazırlamak, değişimin gerekliliğine inandırmak amacındaydı.

Meşrutiyet'i, Tanzimat'ın hazırlaması gibi; Meşrutiyet de Cumhuriyet'i hazırlamıştır. Daha önceden ithal edilen askerî okul sistemlerinin yanında parlamenter sistem ve Batılı tarzda yerli eğitim kurumları Meşrutiyetin Cumhuriyet rejimine hazırlıklarının başında gelir.

Osmanlı Devleti merkezîyetçi bir yönetim şekline sahipti. Bütün üst karar mekanizması İstanbul'daydı. Değişim fikirlerini savunanların kavuşmak istedikleri hedef kitlenin büyük çoğunluğu ve bu fikirlerin sahipleri aynı

yerdeydi. Gerek fikirlerin yayılmasında, gerek gelişiminde ve gerekse tartışılmasında en etkin araç, ilgili zaman dilimi için mecmualardı. Okuyan, yazan, fikir üreten ve tartışmalara katılan insanların çoğunluğunun İstanbul'da olması sebebiyle bu mecmuaların en önemlileri de buradaydı. Süreli yayınlar bu zaman diliminde yaşayan insanlar için bir iletişim, paylaşım aracıken kendinden sonraki dönemler için ayrıntılı tarihi belgedirler. Bu yönüyle II. Meşrutiyet, 1908-1918 yılları arası olarak kabul edildiğinde en zengin zaman dilimidir. Zira sadece bu kısa zaman diliminde, bazıları kısa ömürlü de olsa 1250 süreli yayın, neşriyat imtiyazı almıştır (Gazel ve Ortak, 2006:228). Araştırma, bu büyük yekûn içinden dönemin önde gelen, İstanbul'da basılan, uzun soluklu altı mecmuası aracılığıyla eğitime verilmek istenen yönü ve şekli çeşitli açılardan betimlemeyi amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma doküman incelemesi çerçevesinde betimsel bir analizdir. Doküman incelemesi tarihci ve arkeologların oldukça sık başvurdukları yöntemler arasında olup elde edilen yazılı veriler analiz edilip belli bir çerçevede birbiriyle ilişkilendirilir ve ilgili probleme dair bütüncül bir resim ortaya konur (Yıldırım ve Şimşek, 2003:140). Araştırmacı, araştırmakta olduğu döneme ait ulaşılabilir her türlü dokümanı incelemek zorunda değildir; hangi tür belgeleri inceleyeceğini, veri kaynağı olarak kullanacağını, araştırmanın problemi belirler (Yıldırım ve Şimşek, 2003:141). L'Estrange (2003:142-143) bu tür tarih metodu kullanan araştırmalarda heterojen kaynaklardan amaca uygun istifade edileceğini belirtir. Bu çalışmada, belirlenen mecmuaların incelenmesinin (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008:17) araştırmanın problemlerini cevaplayacağı düşünülmüştür.

2.2. Materyal

Araştırma, II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Devleti topraklarında yayımlanan mecmuaları temsil kabiliyeti en yüksek Yeni Mecmua, İslam Mecmuası, İktisadiyat Mecmuası, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Tedrisat (-ı İbtidaiye) Mecmuası ve Muallim mecmuası uzman görüşüne başvurularak seçilmiştir.

Örnekleme nicel olarak tanımlamak gerekirse bahse konu altı mecmuanın gerek II. Meşrutiyet Dönemi ve gerekse Cumhuriyet Döneminde basılan toplam sayısı 347'dir. Bunlar toplam 7900 varak tutmakta ki 15500 sayfa civarındadır. Bu toplamdan araştırmanın ilgili olduğu dönemde basılan sayı ise 258'dir. Araştırma kapsamında incelenen altı mecmuanın 258 sayısının toplam sayfa sayısı 8100'dür.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan veriler dokümanların taranmasıyla elde edilmiştir. İncelenen mecmualar Türkiye'de çeşitli kütüphanelerde kısmen ve bazılarında hemen hemen tümüyle mevcuttur. Örneklemin belirlenmesini takiben yapılan katalog taramalarından araştırmada kullanılacak verilerin Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Vakfı'ndan (İSAM) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesinden temin edilebileceği görülmüştür. İSAM'dan Yeni Mecmua, İslam Mecmuası, İktisadiyat Mecmuası, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası ve Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası'nın mevcut sayıları fotokopi formunda temin edilmiştir. Veri tabanlarında mevcut olmadığından dolayı İSAM'dan temin edilemeyen Muallim ise TBMM kütüphanesinin yönlendirmesiyle Beyazıt Kütüphanesiyle Tokyo Üniversitesinin yaptığı işbirliği sonucu Hakkı Tarık Us kütüphanesinin ilgili üniversite bağlantısından (Tokyo Üniversitesi, 2011) indirilerek elde edilmiş ve yazıcı çıktısı alınmıştır. Dolayısıyla bütün mecmuaların birer matbu nüshasına ulaşılmıştır.

Belirtilen şekilde elde edilen materyal Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu (Öztürk, Hacısmailoğlu ve Hızarcı, 2006) ile karşılaştırıldı. İktisadiyat Mecmuasının ne İSAM ne de Tokyo Üniversitesi bağlantısında bulunan (3-6, 8-11, 13-14, 16-21, 26-34, 36-49) sayılarının münderecatı Millî Kütüphanenin kataloğundan tarandı. Tarama sonucu bu sayılarda eğitim bilimleri ile ilgili makale bulunmadığından temin yoluna gidilmemiştir.

Tablo 1. Mecmualar ve İlgili Dönemde Basılan Toplam Sayıları

Mecmua Adı	İncelenen Toplam Sayı
Yeni Mecmua	66
İslam Mecmuası	63
İktisadiyat Mecmuası	57
Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası	40
Muallim	25
Darü'l-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası	7
Toplam	258

Tablo 1’de görüldüğü şekilde çalışma toplam 6 mecmuanın 258 sayısı üzerinde yapılmıştır. Yayın hayatına 24 Temmuz 1908’den başlamış mecmuaların daha önceki sayıları ile yayıma 30 Ekim 1918 tarihinden sonra devam eden mecmuaların bu tarihten sonraki sayıları ile Milli Ta’lim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, Yeni Mektep, İctihad, Meşveret, Muallimler Mecmuası, Maarif Vekâleti Mecmuası gibi ilgili dönemde yayımlanan mecmualar ise araştırmada ikincil veri belgeleri olarak yer yer kullanılmıştır.

Tablo 2. Mecmualardan Araştırmaya Dâhil Edilen Makaleler

Mecmua Adı	Makale Sayısı	%
Tedrisat (-ı İbtidaiye) Mecmuası	81	57,0
Muallim	37	26,1
Yeni Mecmua	16	11,3
İslam Mecmuası	5	3,5
Darü'l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası	2	1,4
İktisadiyat Mecmuası	1	0,7
Toplam Makale	142	100

Araştırmada kullanılan veriler belirlenen 6 mecmuadaki eğitimle ilgili 142 makaleden elde edilmiştir. Makalelerin mecmualara dağılımı %57 (F=81) Tedrisat (-ı İbtidaiye) Mecmuası, %37 (F=26,1) Muallim, %11,3 (F=16) Yeni Mecmua %11,3 (F=16), İslam Mecmuası %3,5 (F=5), Darü'l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası %2 (F=1,4), İktisadiyat Mecmuası %1 (F=0,7) şeklindedir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada, betimsel araştırmalarda takip edilen (a) kavramsal çerçevenin oluşturulması, (b) bu çerçeveye göre verilerin işlenmesi, (c) bulguların tanımlanması ve (d) bulguların yorumlanması (Altunışık, Coşkun, Yıldırım ve Bayraktaroğlu, 2010:322) sistematığı takip edilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi eğitiminin amaç, felsefe ve uygulamalarını bir bütün olarak yansıtmak başlık/temalar uzman görüşüne göre belirlenmiştir. Bu belgelerdeki makaleler;

- Eğitim Reformu
- Eğitimle İlgili Yasal Düzenlemeler
- Öğretim Programları
- Öğretim İlke ve Metotları ve
- Öğretmen Yetiştirme başlıkları altında betimlenmesine karar verilerek araştırmının kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

Belgelerin dijital olarak temin edilen orijinal formatı (djvu) PDF (taşınabilir belge formatı) belgesine dönüştürülmüştür. Fotokopi olarak temin edilen belgeler de aynı formatta dijital ortama aktarılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde, yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış nitel verileri bilgisayar destekli analize imkân veren yazılımlardan NVivo'dan (v8.0) kısmen istifade edilmiştir. Belgelerin boyutu, dili ve tipografisinden dolayı yazılım ancak fiş çıkarma ve tasnifinden zaman tasarrufu yapmak amacıyla kullanılabilmiştir (Baş ve Akturan, 2008:127).

Fişlemede basit bir usul kullanılmıştır. Hazırlanan çalışma planındaki her başlık programda birer Free Node (serbest boğum) olarak tanımlanmıştır. Eleştirel doküman incelemesi aşamasında temin edilen tüm belgelerin çalışmada kullanılması muhtemel bölümleri programa yüklenmiş ve belgeler program üzerinden okunarak fişlenmiştir. Araştırma kapsamındaki mecmualar hem matbu hem dijital ortamda temin edilmiştir. Ancak çalışma kolaylığından dolayı araştırma dijital belgeler üzerinde yapılmıştır. Son aşamada aynı başlık altında toplanan bulgular yorumlanmıştır.

Gerek fiş çıkarma ve gerekse alıntı yapma esnasında okunuşunda zorluk yaşanan kelimeler için Osmanlıca İmla Lügatine (Belviranlı, 1978) başvurulmuş, transkripsiyonda özel isimler haricinde Türk Dil Kurumu'nun imla kılavuzuna sadık kalınmıştır. Hâlihazırda Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler bugün kullandıkları şekliyle verilirken, kullanılmayan veya çok düşük frekansta kullanılan kelimelere ise açık kaynak yazılımlarından Murat Aydın tarafından geliştirilmiş Osmanlıca Sözlük (Ottodroid v:1.2) olmak üzere dijital ortamdaki Osmanlıca-Türkçe sözlükler, İlhan Ayverdi'nin (2010) Misalli Büyük Türkçe Sözlük'üne, Ferit Devlioğlu'nun (2010) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugât'ine ve Mehmet Kanar'ın (2005) Osmanlıca-Türkçe Sözlük'üne başvurularak günümüzdeki karşılığı bulunmuştur.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Eğitim Reformu

XIX. Yüzyılda gerçekleşen Sanayi İnkılabına Osmanlı Devleti ayak uyduramamış, yine aynı dönemin milliyetçilik cereyanlarına sahne olması, azınlıkların bağımsızlık mücadelelerine başlaması ve bu sebeple yer yer isyanlar çıkarmaları devleti eğitim siyasetini sorgulamaya sevk etmiştir (Celkan, 2007: 2). Bunlara, alınan mağlubiyetlerin de eklenmesi yeni eğitim modelleri arayışlarını başlatmıştır. Eğitim alanındaki ilk reformlar askerî alanda başlamış olmakla birlikte Tanzimat'tan itibaren bu bütün sivil eğitim kurumlarına yayılmıştır. Reformun ilk ayak sesleri geleneksel eğitim kurumlarının yanında Batılı anlamda yeni kurumlar oluşturulmasıyla gerçekleşmiştir. Ardından eğitimde verilmek istenen amaçların değişimi ve Batılı ülkeleri yakalamak için yapılan düzenlemeler gelmiştir. Ancak bu süreç bu değişimlerle sınırlı kalmamış süreklilik arz etmiştir.

II. Meşrutiyet Döneminde değişen siyasî iktidar ve anlayışla birlikte bütün müesseseler gibi eğitimde de köklü değişimler meydana gelmiştir. Ancak eğitim bu dönemde bir yandan değişime uğrarken bir yandan da hem kendindeki değişimde hem de diğer sosyal, sınai, siyasî vs. müesseselerin değişiminde aktif rol oynamaktaydı. Eğitim kendisine yüklenen bu rol ve görevleri hakkıyla yerine getirebilecek imkân ve yeterliğe sahip değildi. Süreci en veciz ifade eden Mehmet Emin (1333:602):

“İntikal devresinde olan, süratli terakki mecburiyetinde kalan her millet gibi içtimaî buhran hayatı yaşıyoruz.

.....

Yavaş tahvil ve inkılabı maruz kalan bir milletin mekteplerini tanzim ve idare nispeten kolay ve az mesuliyetlidir. Seri inkılaplara uğrayan milletlerin mekteplerini tanzim etmek hem müşkil, hem çok mesuliyetli bir iştir. İçtimaî hayatımız son senelerde seri tahvil ve inkılabı uğruyor; eski

adet ve ananelerimiz birer birer yıkılıyor. Dinî ahlâkî tasavvur ve fikirlerimiz değişiyor. Böyle bir zamanda mekteplerin maneviyatını sevk ve idare pek derin vukufu kabildir.”

ifadeleriyle değişimin aşırı hızlı olduğunu belirtir ve bu değişimi yönetecek kadronun nicel ve nitel açıdan yetersiz ve sığ olduğuna işaret eder. Bu makaleden bir yıl sonra Sâtî' Bey (1334:665) ise Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nde verdiği konferansta *“Bu terakki aradan geçen zaman ve sarf edilen para ile mütenasip olmamıştır”* diyerek Mehmet Emin Bey'le ters düşmekte, değişimin çok ağır ilerlediğini, kaynakların uygun idare edilmediğini belirtmektedir.

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında gerçek anlamda reform sayılabilecek düzenlemeler aslında Tanzimat Döneminde yapılmış, II. Meşrutiyet Döneminde ise bunun semereleri alınmaya başlanmıştır. XX. Yüzyılın *“Çocuk Asrı”* veya eğitim asrı olarak isimlendirilmesi, çok sayıda ideolojinin ortaya çıkması ve çoğu ideolojinin de eğitimle ilgili makul fikrinin olması Türk eğitim sisteminde karşılıklar bulmuştur. Hemen hemen her ideoloji ve yeni çıkan eğitim akımı taraftar toplamış; temsil edilmiştir. İstikbalin tamamen eğitime endekli olduğu gerçeğiyle, eğitimde reformun aciliyetine vurgu yapılmıştır. Nitekim Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası'nın, hedef ve izleyeceği siyaseti tanıttığı *“İzah-ı Meslek”* adlı girişinde (1326a:2):

“Mekteplerimizi hür ve müteharrik fikirler, ciddi ve müstebit tabiatlar, fedakâr ve hayır-hah kalpler, hakiki ve hamiyetli Osmanlılar yetiştirecek bir hale getirmek için onların öğretim tarzları ve idarelerinde ciddi islahat ve esaslı tebdilat yapmak lazımdır.”

denilerek gerek teşkilatlanma ve gerekse öğretim yöntemlerinin çağın gerektirdiği esaslara göre yeniden ele alınması gerektiği söylenir. Söz konusu yazının devamında *“Bu islahat ve tebdilât şüphesiz pek az bir zaman zarfında gerçekleşmeyecek, uzun bir zamana ihtiyaç gösterecektir. Fakat bu temel*

inkılâbın uzun zaman gerektirmesi bunu gerçekleştirmekten kaçınmayı değil, daha fazla çalışmamızı zorunlu kılmaktadır.” ifadesi ise yolun meşakkatli ve uzun olduğu belirtilmektedir.

Tanzimat'a kadar sorumluluk alanı sadece eğitim olan bir idari birim kurulmamış, eğitim işleri Evkaf'a bağlı "Umur-u Nafia" ve "Vala-i Ahkâm-ı Adliye" gibi meclis ve divanlar tarafından idare edilmişti. Tanzimat'la kurulan Meclis-i Maarif-i Muvakkat 1841 yılında doğrudan sadrazama bağlı faaliyet gösterecek şekilde Meclis-i Maarif-i Umumiye adını aldı ve alınan kararları uygulamaya koymayı ve daha önemlisi değişim ve gelişimi sürekli hale getirmeyi amaç edindi. Her ne kadar Tanzimat Dönemi'nde Mülkiye, ilk sultani, Darülfünun ve bazı mesleklere yönelik okullar açılmışsa da reformlar daha çok teşkilatın güçlendirilmesi şeklinde olmuştur.

1324-1330 (1908-1914) yılları çok büyük değişimlere şahitlik etmiş ancak bu değişimler doğrudan eğitime yansımamıştır. Bunlar daha ziyade merkezi teşkilatlanmada olmuştur. Bütçede doğrudan eğitime ayrılan miktar mutlak değerle 6'ya, nisbî olarak 12'ye katlanmıştır (Sâti', 1334:654).[†]

1911 yılında çok önemli bir değişiklik de öğretmenliğin tam zamanlı bir meslek haline getirilmesidir. Bu düzenlemeyle başka kurumlarda memurluğun yanı sıra öğretmenlik de yapan kişilerin eğitim kurumlarıyla bağlantısı kesilmiştir (Sâti', 1334:658-659). Dolayısıyla Tanzimat, II. Meşrutiyet Dönemine henüz yapılanmasını tamamlamamış bir reformasyonu miras bırakmıştır. Bir başka

[†] 1324'e kadar süregelen 170.000-180.000 liralık Maarif bütçesi, 1330 yılında ise merkez teşkilatı emrine verilen 680.000 lira ve maarif müdürlüklerine tahsis edilen 550.000 lirayla rakam 1.230.000 liraya çıkmıştır. Bu süre zarfında merkez teşkilata yapılan tahsisatın başlangıçta %25'i merkezdeki dairelerde harcanırken belirtilen sürenin sonlarında uygulanan tensikatla bu kalemin payı % 2,5'e düşmüştür. Ayrıca bu altı yıl içinde eğitime merkezi bütçeden pay ayrılan pek çok yer Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır (Sâti', 1334:654-655).

ifadeyle II. Meşrutiyet, yeni ihtiyaçların gerektirdikleriyle beraber Tanzimat'la başlayan reformların olgunlaştırılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur.

3.2. Eğitimle İlgili Yasal Düzenlemeler

II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Devleti'nin geri kalmışlığının gerekçesi olarak gösterilen nedenlerin başında eğitim gelmekteydi. Eğitimin şeklen ve muhteva olarak yeniden şekillendirilmesi gerektiği hususu her düşünce akımının ortak paydasıydı. Konularla ilgili herkesin kendi bakış açısından doğru bir fikrinin olması, yapılması gereken birikmiş çok işin olması gibi sebeplerle yapılan yasal düzenlemelerin sadece yazılması bile uzun süreye yayılıyordu.[‡] Ayrıca bu dönemde eğitim konusunda yapılan düzenlemelere siyasetin gölgesi de düşmüştür. Nitekim İttihat ve Terakki Partisi, Maarif Teşkilatı'nda II. Abdülhamid döneminden kalan kadroları ve zihniyetin izlerini temizlemek için çeşitli yasal düzenlemelerle personel değişikliğine gitmiştir.

Yasal düzenlemeler yapılırken asrın gerekleri göz önünde elbette tutulmuş ancak kanun yapıcılar, ilgili zamana kadar olan birikimleri göz ardı etmeyerek devletin büyük bir mazisi olduğunu gösteren bir yol izlemiştir. Herhangi bir meseleyle ilgili bir kanun varsa, aynı konuda yapılacak yeni bir kanun söz konusu olduğunda "ibka, ta'dil ve ihdas" (Matbuat ve Terbiye, 1334:599) esaslarına riayet edilerek yapılmıştır. Yani eğer var olan madde meseleye çare ise olduğu gibi bırakılmış, meseleye tam cevap veremiyorsa tadil edilmiş, meseleye hitap eden maddenin hiç olmaması durumunda ise o madde yazılmıştır.

II. Meşrutiyetin başlangıcına kadar Osmanlının genel eğitim-öğretimi günün ihtiyaçlarına göre düzenleyen bir kanunu yoktu. Atılan adımların yasal dayanağının olmaması devletin istikrarlı bir eğitim politikası takip etmesinin

[‡] "Yevmî Vatan refikimizin son nüshalarından biri, hayli müddetten beri tanzim edilmekte bulunan Maarif-i Umumiye Kanunu'nun ikmal olunduğunu..."(Matbuat ve Terbiye, 1334:599)

önündeki en büyük engellerden biriydi. Zira alınan kararlar bir kanunî düzenleme olmaktan ziyade şahsî tasarruf görünümü arz ettiğinden sık değişen bakanlar, teşkilatı kendi düşüncelerine göre yeniden şekillendirmede rahat davranıyorlardı.

Dönemin eğitimle ilgili en önemli yasal düzenlemesi, bu on yıllık dönemin ancak beşinci yılında çıkarılabilen *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkatıdır*. Kanun, aslında dönemin başında Emrullah Efendi tarafından *Maarif-i Umumiye Kanunu* olarak hazırlanmıştır. Eğitim dünyası içinde yetişen, Batının tecrübe ve bilgisine vakıf olan Emrullah Efendi bu kanunla eğitim sistemine doğru ve son şeklini vermek istiyordu. Teklifin bir bütün olarak kanunlaşması çok uzun süre alacağı görüldüğü en acil olan ilköğretim kanunu üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak kanunun bazı maddelerinin, başta Rumlar olmak üzere azınlıkların kurulu düzenine uymamasından düzenlemesi uzamış ve çok sık bakan değişikliğinden dolayı da kanunlaşması gerçekleşmemiştir. Her bakan değişikliğinde kanun teklifi ya değişiklik için geri çekilmiş veya görüşmeler için bir sonraki yıla bırakılmıştır. Tamamlayıcı durumundaki bazı düzenlemelerin çıkmaması da teklifin yasalaşmasını uzatmıştır.

Kanunlaşmayacağı kanaati güçlenince, genel kurula sunulan teklif aynı gün hükümetçe muvakkat kanun halinde çıkarılmıştır (Sâti', 1334:662-663; Ergin, 1977:1302-1315). Kanunun ilk maddeleri ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğu hükmünü getirir. İkinci fasıl eğitim kademelerini tayin eder. Kanunun diğer fasılları sırasıyla genel ilköğretim teşkilatını, öğretim kadrosunu, eğitim-öğretim giderlerini ve finansal kaynaklarını belirler.

Öncelikle ilköğretim giderlerine kaynak teminini için, *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkatı* doğrultusunda, *İdare-i Hususiye-i Vilayat Kanunu* bir sonraki yıl düzenlenerek Maarif Nezâreti merkez bütçesiyle taşra bütçesi birbirinden ayrılmış; idadî, darülmualimin, darülmualimat ve ibtidailer vilayet

özel bütçelerine bırakılmıştır. Kanunla, toplanan vergilerin yerel eğitim ihtiyaçlarına harcanmasına imkân doğmuştur.

1917 yılında ortaöğretim öğretmenlerinin tam zamanlı çalıştırılması, haricinde herhangi bir işle meşgul olmaması zorunluluğu getirilmiştir. Düzenlemeye göre hizmeti 10 yılın altında olan öğretmenler haftada 24; 10 yılın üstünde olan öğretmenler ise kendilerine verilen 20 saat derse girmekle yükümlü olmuşlardır. Ders saatleri dışında ise okulda kalıp öğrencilerin terbiye ve idaresiyle, ara sıra da tatbikat derslerine girme sorumluluğu öğretmenlere verilmiştir (Mesleğe Doğru, 1332:126; Maarif Nezaretinin Beyanâtı: Mekatib-i Taliye Muallimleri, 1333:285).

Bunlar dışında genel eğitimden ziyade spesifik konulara çözüm getirmek amacıyla okul talimatnameleri ve çeşitli nizamnameler hazırlanmıştır. Bunlardan 1329 tarihli *Devre-i Tatbikiye Talebesi Hakkında Talimatname*, öğretmen yetiştirmede kalite arayışları açısından kayda değerdir. Talimatname tüm öğretmen adaylarına asgarî bir yıllık staj mecburiyeti getirmekteydi. Adaylar bu süre sonunda bir tez hazırlayacak ve sınava tabi tutulacaktı. Yeterli bulunan adaylara *Ehliyet-i Fenniye ve Pedagoji Şehadetnamesi* verilecekti.

3.3. Öğretim Programları

II. Meşrutiyet Döneminin eğitimin amaçlı ve planlı yapılması için gayret sarf edilmiş, bazı kademedeki okullar için programlar hazırlanmıştır. Eğitim programı çalışmaları alanındaki çalışmalarda başarılı olunan noktalarla olunamayan noktalar kıyaslandığında bir eşitlik olduğu görülmektedir. Daha başarılı olunamamasının sebepleri arasında yetişmiş yeteri insan gücü, fiziki altyapı, maddi imkânların yetersizliğinden başka dönemin, seri savaflara sahne olması ve o zamana kadar birikmiş sorunları halletmeye yetecek kadar uzun olmaması vardır.

İlgili dönemde eğitim programları ilgili yapılan çalışmalar mecmualara aşağıdaki şekilde yansımıştır:

- Sâtî' Bey (1334:663), II. Meşrutiyet Dönemi Maarifi'ni,
 "1.1324 inkılabından 31 Mart İrticalı,
 2. Mart İrticaından Balkan Harbi ve
 3.Balkan Harbi'den Harb-i Umuminin ilanına kadar"

olmak üzere üç döneme ayırır. Ders programlarıyla ilgili çalışmaların, Balkan hezimetinden sonra yoğunlaştığını belirtir. Bu bağlamda iptidailerin programları, darümualliminler tarafından yayılmaya çalışılan fikirlerin resmîyet kazanmış şekli olduğunu söyler. Ancak her kademe üstünde iptidailer kadar önemle durulduğunu söylemek mümkün değildir. Birçok okul programsız ve eğitim verecek nicelik ve nitelikte öğretmen ihtiyacı temin edilmeden açılmıştır⁵.

Nüzhet Sabit (1334:666) alfabenin öğretimiyle ilgili makalesinin girişinde program geliştirmeyle ilgili düşüncelerini;

"Hiçbir memlekette, hiçbir memleket için, ilim ve tecrübe ile teyit edilmeden aynen kabul ve tatbik edilecek ne bir mektep ne bir program ne bir usul ve ne de ale'l-ittlak herhangi bir manasıyla bir terbiye meselesi vardır.

⁵ Okul öncesi eğitimi ile ilgili verdiği örnek;

"... resmi ana mektepleri ancak Balkan Harbinden sonra açıldı ve ta'mim (yaygınlaştı) etti. Bunda da biz aynı hazırlıksızlığı görüyoruz: ana mekteplerine muallime hazırlanmamış olduğu için Ermeni, Yahudi muallimeler konuldu. Fazla olarak hep onlara bırakıldı. Şarkılarını ve manzumelerini bile onlar yapıyordu. Sonra muallimeler yetiştirilmeğe başlandı. Bu muallimelerin iki menşei vardı: evvela Alliance Israelite'in ana mektebi, darümuallimattaki ana muallime sınıfı. Birinciler Musevî, ikinciler ise bir Ermeni muallimeden örnek alıyorlardı. Her iki kısım da Avrupa'da çoktan beri terk edilmiş, faydasızlığı ve hatta zararı tahakkuk etmiş köhne bir usulün mirasçısı...(Sâtî', 1334:663-664)."

Sâtî' Bey'in anaokulları ile ilgili hassasiyeti1331 yılında çıkarılan Ana Mektebi Nizamnamesi'nde de görülmektedir. Nizamnamenin 3.maddesinde bu mekteplerde öğretmen olabilmek için ya Darümuallimat Ana Muallime Şubesinden mezun olmak veya bir ana mektebini iyi idare edeceğine dair belgelere sahip olmak şartları aranır. Bu öğretmenlerin Türkçeyi güzel konuşması ve en önemlisi de "tabiiyet-i Osmaniye'ye haiz" olma mecburiyeti getirilir (Ana Mektebi Nizamnamesi, 1331:10).

Herhangi bir terbiye meselesinin doğruluğu veya yanlışlığı filan veya filan muhitte şu veya şu suretle hal edilmiş olmasına göre değil, ilm-i terbiye ve ilm-i ruhun ve bazen ilm-i içtimaiyenin nazariyat müeyyidesine göre tayin eder.”

şeklinde ifade ederek, gerek ders programlarının hazırlanması ve gerekse bu programların uygulanması sırasında takip edilecek yöntem ve tekniklerin belirlenmesinde uygulanacak yaklaşımı seslendirir. Aslında bu fikirler o dönemdeki eğitim bilimcilerin hemen hemen hepsinin ortak fikridir.

1912 yılında, Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuasının 17. sayısında detaylı bir bir ilköğretim müfredat programı yayımlanır. Program darümuallimine bağlı tatbikat mektebindeki uygulamalar sonucu kazanılmış tecrübelerle oluşturulmuştur. Mecmuanın Ameliyat ve Nazariyat Kısımının 161 ile 184. sayfalarında, Satı Bey'in kaleminden çıkmış olan program Sâti' Bey'in idealine uygun ve günün ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte üç yıllık ilköğretim okullarının ders içeriklerini ayrıntılarıyla vermektedir. Modern anlamda eğitim veren ilköğretim okulunun üçüncü yılında ancak bir programın yayımlanmasını Sâti' Bey "... *tatbikat mektebimizin yalnız iki sınıfını teşkil edebilmiş olduğumuz, halbuki numune ve zeminlerini hep tecrübe ve fiiliyata isnat ettirdiğimiz için buna muvaffak olmamıştık*" (Sâti', 1327a:161) şeklinde izah eder. Yani yayımlanan program uygulama okulunda test edilmiş, günün şartları ve imkânları çerçevesinde eksiklerden mümkün olduğunca arındırılmış olarak uygulamacıların hizmetine sunulmuştur.

Program yayımlanmakla kalmamış, aylık olarak, müfredatta yer alan konuların bütün sınıflara göre ders planlarının yayımlanacağı da, programın giriş kısmında haber verilmiştir. Yayımlanan programın bir çerçeve olduğu ardından gelecek olan planların ise tatbikat mektebinin şartları ve imkânları kullanılarak hazırlandığı, bundan dolayı planların tarz ve ruhunun alınarak okulun bulunduğu yere, sahip olduğu imkânlarla göre düzenlenmesi gerektiği tavsiye edilir.

Okulda günlük, kırkar dakikalık altı ders işlenmektedir. Okul haftanın altı günü açıktır. Bir günde aynı ders iki saat verilmekteyse üst üste olmayıp bir saat öğleden önce bir saati öğleden sonra olmak üzere bölünmektedir. Ders programlarının mantık ve felsefesinin anlaşılmasını kolaylaştıracağını düşündüğümüz programın tablosu şöyledir (Tablo 3.)

Tablo 3. Tatbikat Mektebinde Uygulanan Ders Programı

Dersler	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf
Müsâhebât-ı Ahlakiye ve Medeniyye	3	2	2
Hesap ve Hendese	6	4	4
Lisan-ı Osmanî (Elifba, Kıraat, Sarf, Kitabet)	12	12	9
Eşya ve Kelimât	6	4	3
Târih	-	2	2
Coğrafya	-	1	2
Malûmât-ı Diniyye ve Kuran-ı Kerim	1	3	3
Mûsikî	2	2	2
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2
El İşleri ve Resim	3	3	3
Fransızca	-	-	2
Hüsn-ü Hatt	-	1	2
Toplam	35	36	36

(Sâti', 1327a:161)

İçerikler incelendiğinde, her dersin her sınıfa göre (genellikle) 32 haftalık ders içeriği verilmiştir. Coğrafya gibi bazı derslerin birinci sınıfta olmamasına rağmen, kendine yakın bir başka disiplin içinde kısmen verildiği de görülmektedir. Liner veya spiral programlanan dersler için her hafta işlenecek muhteva belirlenmiş iken, modüler programlanan dersler için böyle bir kayıt düşülmemiştir. Mesela, Malumat-ı Diniye dersinin, önemli günlerin anlatılan konuyla kesişmesi dışında herhangi bir programlamaya gidilmeden konuların sıralandığı, Müsâhabât-ı Ahlakiye dersinin yine konjonktüre göre tertip ve tanziminin öğretmenin seçimine bırakıldığı görülmektedir. Bu açılardan bakıldığında dinamik, okulun mevkii, vuku bulan olaylara göre esnetilebilecek bir program yapılmış olduğu görülmektedir.

Ergin (1977:1338) konuyla ilgili olarak; iptidaiyeler için yayımlanan program ve talimatnamelerin darülmuallimin muallimleri tarafından neşredilmeğe çalışılan fikirlerin resmi bir şekil almasına sebep olduğunu belirtilir. Yani bu programlar aslında muhtevada tevhid-i tedrisata giden bir yol yapımıydı.

Musehabat-ı Ahlakiye gibi millî ve manevî değerlerin eğitimi hedefleyen derslerin programı incelendiğinde konuların haftalara dağılımı söz konusu olmayıp rastgele sıralandığı görülecektir. Konuların işleniş sırası, giriş bölümünde tavsiye edildiği gibi zaman ve zemine göre öğretmenin seçimine bırakılmıştır. Konulara muhteva teşkil edecek materyal ise genellikle Tedrisat Mecmuasının ilk 10 sayısından seçilen menkıbe, masal, hikâye ve fabllardan oluşmaktadır.

Programda Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Hüsn-ü Hatt ve Fransızca derslerinin muhtevası yayımlanmamıştır. Ancak Beden Eğitimi ve Müzik dersleri için mecmualarda çok sayıda örneğe rastlanmaktadır. Bu iki dersin sınıflara göre programının yayımlanmamış olmasını, ilgili dönemde, bu planların gönderildiği ilköğretim okullarının kahir ekseriyette tek derslikli ve tek öğretmenli okullar olmasına bağlamak mümkündür. Zira Sâtî' Bey (1327b:186) "Bir Dershaneli Mektepler" makalesinde;

"Bazı dersler bütün talebeyi veya hiç olmazsa ikinci ve üçüncü sınıf şakirtlerini –az çok müsavi derecede- alakadar edebilir; hikayât-ı tarihiye ve ahlakiye, musiki, terbiye-i bedeniye dersleri bu kabildendir. Bu derslerde muallim, tekmil şakirtlerine birden tevcihen hitap edebilir, hepsini bir sınıf talebesi gibi telakki edebilir."

demekte; aynı muhtevanın bütün sınıflara uygulanmasının mümkün olduğunu dolayısıyla sınıflar bazında ayrı ayrı program uygulanmasının zorunlu olmadığını belirtmektedir.

Programı yayımlanmayan bir diğer ders olan Fransızca için mecmualarda ne kaynak ne de ders numunesi desteği vardır. Ayrıca programda hem derse ayrılan süre çok sınırlı, hem de sadece son sınıfta bulunmaktadır. Örnek bir program yayımlanmamasını, uygulama okulundan elle tutulur sonuç alınamadığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Zira Tedrisat Mecmuasında, yabancı dil öğretimiyle ilgili az sayıdaki makaleden biri olan Fazıl Ahmed'in (1329: 173-176) "Fransızca Tedrisatı", dersin muhtevassından veya öğretim yöntemlerinden bahsetmemekte; Osmanlı eğitim sisteminin yabancı dil öğretiminde neden başarısız olduğunu amaçsızlık, programlarda derse ayrılan zamanın yetersizliği, uygun metot kullanmama ve hem nicelik hem nitelik olarak öğretmen yetersizliğine bağlamaktadır.

Hüsn-ü hatla ilişkilendirilebilecek makalelerin büyük çoğunluğunda imzası bulunan İsmail Hakkı "Yazı Öğretmenin Yolu" adlı, taşra öğretmenlerine Darülmualliminde verdiği konferansta (1326: 165) hüsn-ü hat derslerinden o zamana kadarki beklentilerin bilimsel temellerden mahrum olduğunu, talebin önüne bir hattattan yazı numunesi koyularak taklit etmesi istendiğini, (bu numunelerin kusursuz eserler olması) dolayısıyla talebin başaramamaktan başka alternatifinin olmadığı gibi hususları büyük hatalar olarak sıralar. Öğretmenlerin, öğrenci çalışmalarına yaptığı tashihlerin de işi büsbütün çığırından çıkardığını ekler.

Yayımlanan eğitim programları ise standart değil çeşitlilik arz ediyordu. Okulun sınıf sayısı gibi fiziki durum ve öğretmen sayıları dikkate alınarak farklı programlar yayımlanmıştır. Bu çeşitlilik sadece ilgili dönemde, ilköğretim süresinin 3 yıl olduğu Osmanlı Devleti'nde değil, sürenin 7 yıla kadar çıktığı Avrupa ülkelerinde de söz konusu (Sâti', 1327b: 185).

Çağdaş eğitim akımları ve beraberinde alınan öğretim ilke ve yöntemlerinin bizzat bakanlık nezdinde kurulan ve yeni gelişmeleri takip edip Osmanlı

Devleti'nde tatbik imkânları arayan "Terbiye Encümeni" (Alaaddin, 1333d:399) gibi teşekküller bazı eğitimciler tarafından büyük takdir toplarken, bir başka mecmuanın eş zamanlı sayılacak sayısında Necmeddin Sadak (1918:43-45), eğitim sistemini kıyasıya eleştirir; en önemlisi program olan çeşitli faktörler sebebiyle hâlihazırdaki eğitim durumunun eskiye kıyasla daha kötü olduğunu ifade eder. Necmeddin Sadak makalesinde, dönemin diğer düşünürleri gibi pragmatist olmasına rağmen, Batıdan alınan fenlerin en kısa yoldan üretime dönüştürülmesinin bir kestirme yolunun olmadığını, okulda öğretilenden gerçek hayatta üretime uzayan süreçte, kaynaklık eden ülkelerin geçtiği süreci yaşamının gerektiğini belirtir. O'na göre "*her amelî, her tatbikî bilgi bir nazarî temele sahiptir*" (Sadak, 1918:44). Aynı makalede, yeni programla, eskiden bir vesileyle her sınıfta temayüz eden bir iki dehanın ortaya çıkmasının yolunun da kapatıldığını iddia eder. Bu olumsuzluğu da yine programa bağlarken, gerekçe olarak programların gerek içerik ve gerek uygulamasının taklit olmasına; taklidin de "deha, alim, mucit" yetiştiremeyeceğini dile getirir (Sadak, 1918:43).

II. Meşrutiyet Döneminde fert her ne kadar eğitimin merkezine alınmışsa da, Necmeddin Sadak'a göre bu afakî bir iddia olmanın ötesinde değildir; "*ferde faideli olan millete pek muzırdır*" zihniyeti hâlâ canlı; okullarda deha yetiştirilmesi bir yana, dehaların okullarda söndürülmesi, programların bağımsız fertler yetiştirmek yerine itaatkâr vatandaşlar yetiştirmeye yönelik olduğunu göstermektedir (Sadak, 1918:44). Bu eleştirilerden ilköğretim programlarını, amaçları itibarıyla kısmen muaf tutan yazar, bu program ve uygulamalarla yetiştirilen sultani gibi, aslında "ihzarî" okulların, mezun öğrencilerin zihniyetinde, eskiye kıyasla hiçbir değişiklik oluşturmadığını; aynı şekilde mezunlarının devlet kapısında iş bulma gayesi güttüğünü belirtir. Yazarın iddia ettiği, programların çoğunlukla Fransız programların tercümesi olduğu, bir sınıftaki dersler ile aynı dersin farklı sınıflardaki devamı arasında ilişkisinin olmadığına (Sadak, 1918:44) tümüyle hak vermek ise doğru olmayacaktır.

Yayımlanan ders programlarında dogmatik bir yaklaşım görülmemiş bilakis sürekli bir iyileştirme, ıslah dikkati çekmektedir. Bu düzenlemeler sadece merkezî olmayıp, okul müdür ve öğretmenlerinin mütalaalarına başvurularak bakanlık nezdinde teşkil edilmiş bir encümençe yapılmıştır (Programların Islahı, 1330:23).

3.4. Öğretim İlke ve Yöntemleri

Öğretim ilke ve metotlarının belirlenmesi ve uygulanması ile ilgili felsefî hatlar, Sâti' Bey'in (1327c:41) bir ödül töreninde yaptığı konuşmada şöyle açıklanır;

“Bu teşkilde, tabii ki Avrupa'nın fikir ve tecrübelerinden istifade ettik. Fakat hiçbir Avrupa mektebinin hareketini olduğu gibi taklit etmekten kaçındık. Onların kullandıkları metotların sebep ve amaçlarını dikkate alarak, onların ruhlarını çıkarmaya ve o ruhu bizim durum ve ihtiyacımıza uygulamaya çalıştık. Bunu yalnız düşünmekle yapamazdık.”

Avrupa'da kullanılan ve verimli olduğuna kanaat getirilen uygulamaların Türkiye'de aynı şekilde etkin olup olamayacağını denemek ve gerekli uyarlamaları yapmak için de şunları söyler;

“Avrupa'daki çeşitli metotların bizim açımızdan iyi ve sakıncalı taraflarını belirlemek için deneyler yapmaya, bu metotların bizde en başarılı şekilde tatbikatını uygulamayla bulmaya mecburduk. Bunun için de tatbikat mektebinden yararlandık” (Sâti', 1327c:42).

Buradan, uygulanmaya ve yaygınlaştırılmaya çalışılan öğretim yöntem ve metotlarının orijinal Osmanlı ihdası olmadığı ancak salt taklit de olmadığı görülmektedir.

Öğretim ilke yöntemleriyle ilgili tüm makaleler istisnasız II. Meşrutiyet Dönemine kadar süregelen ezberciliğe geniş çaplı bir eleştiri yöneltmektedir. Bundan dolayı öğretim metotlarına ilişkin uygulama tavsiyelerinde yapılmaması gerekenlerle yapılması gerekenler genellikle aynı paragrafta yer alır.

Sâtı' Bey (1326c:198-204) "Usul-i Tedrisin Kavaid-i Asliyesi" adlı makalede başta psikoloji olmak üzere diğer eğitim bilimlerinin de o günkü bulguları ışığında uygulanması gereken öğretim yöntemlerinin hatlarını sekiz madde altında çizmekte, tavsiyelerde bulunmaktadır. Bunlar;

1. Öğretimle ilgili göz önünde tutulması gereken ilk esas; ezberletmekten kaçınıp anlatmaya önem vermek, bu şiiir olsa bile önce anlatıp sonra ezberletmek,
2. Dersi öğrencinin düşünce durumuna eşitlemek ve uygulamak,
3. Bu eşleme sonucu derecelendirmeye yapmak; kolaydan zora doğru sıralamak,
4. Kolaydan zora gitmenin birinci esası; derslerde sürekli belli, tanınan, özel şeyden başlayıp soyut ve genel olan konulara bilinenlerden oluşan bir temel hazırlamak,
5. Soyut ve bütünü, somut ve parçadan çıkarılmasının gereği olarak, kural ve tanımları uygulama ve açıklamalardan çıkarmak,
6. Çocukların zevklerini okşamak, onlardaki his ve merakı harekete geçirmek,
7. Öğretilecek şeyleri çocuklara doğrudan doğruya söylememek, imkân buldukça onları düşündürerek kendilerine buldurmak,
8. Dikkate alınması gereken bir husus da, bütün dersleri birbiriyle ilişkilendirmek, her biri diğerini destekleyecek ve tekrarlayacak şekilde düzenlemektir.

Bu sekiz maddeyle özetlenen metot taslağı incelendiğinde bugün de geçerliğini sürdüren ilkeler olduğu görülür; öğrencinin yeni bilgiyi kendi içinde anlamlandırması, dersin öğrencinin seviyesine indirgenmesi, öğrencinin bilişsel olarak hazırlığı, kolaydan zora gitme, özelden genele, somuttan soyuta gitme, öğretilecek konuyu öğrencinin ilgi alanı içine koyma ve öğrenci katılımını

sağlamak. Yedinci madde makalelerde en sık tavsiye edilen buluş veya yönlendirilmiş buluş yöntemini (usul-ü tekşif) tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeyi, makalelerde genellikle anlatım metodunun (usul-ü takrir) bazı eksiklerinden dolayı mümkün olduğunca ikinci planda tutulması gerektiği açıklaması takip eder. Sekizinci madde öğretim metotlarından ziyade müfredatın hazırlanmasıyla ilgilidir. Ancak madde eğitim dünyasında teorik olarak 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanmış, cross-curriculum** terimiyle adlandırılmakta olan bir uygulama olması açısından özellikle dikkate değerdir.

Bu genel öğretim ilke ve metotları taslağının yedinci maddesini daha ayrıntılı bir şekilde verdiği "Usul-ü Takrir ve Usul-i Tekşif" adlı makalede Sâtî' Bey (1326h:59-69), anlatım yöntemi ve buluş yöntemini kıyaslar. Her iki yöntemin zaman, öğrenci ve öğretmen açısından birbirine karşı üstün ve zayıf yönlerini sıralar. Geleneksel olarak anlatım metoduyla verilen sarf, ahlak, hesap derslerinin buluş yöntemiyle de anlatılabileceğine dair örnek konular verir. Her ne kadar buluş yönteminin baskın olarak kullanılması tavsiye edilmişse de makalenin sonunda, anlatılan muhtevanın metodu belirlemede payı olduğunu da kabul eder.

Kullanılan metotların buluş ve anlatım yöntemiyle sınırlı olmadığı; hâlihazırda da kullanılan metotlardan soru-cevap, tartışma, grup tartışması, gezi-gözlem, deney gibi metot, yöntem ve tekniklerden de istifade edildiği, bunların etkin olarak nasıl kullanılabileceğinin izah edildiği makalelerden anlaşılmaktadır. Sâtî' Bey'in (1326g:177-180) "Tedrisatta İsticvâb" makalesi soru cevap yöntemini, içeriği önemsemesi dışında, yönlendirici sorular hazırlanması, bekleme süresinin ayarlanması, öğrenciyi araştırmaya yöneltici sorular sorması, cevap her ne kadar bir öğrenciden beklenmekteyse de soruların sınıfın tümünü derse ilgili tutması ve zaman zaman derste konu olmamış içeriğin öğrencinin buluş yoluyla ifade

** Türkçeye "Çakışık Müfredat" olarak tercüme etmek uygun olabilir.

etmesini beklemek gibi yönleriyle Sokratik yöntemle/sorgulamaya yakınlaştırdığı görülmektedir. Ancak yazar makalede, dersin tümünün bu metotla anlatılmasını değil, tekrar ve pekiştirme amacıyla soru-cevap metodunun nasıl kullanılacağını göstermektedir.

Öğrenci ve öğretmenlerin bir ders için sadece kitapla baş başa bırakılmadığı, Sâti' Bey'in (1326f:131-143) levhalarla (flaş-kart) ilgili "Tedrisat Levhaları Üzerine Dersler" adlı makalesinden anlaşılıyor. Flaş-kartlar Darülmualimin'in tertip ve nezâretinde Maarif Nezâretince bastırılıp ilköğretim okullarına gönderilmiştir. 1326 yılı itibariyle (Aralık-1910/Ocak-1911) bunların sayısı 10 adettir. Sâti' Bey'in makalesinde sekiz flaş-kartın fotoğrafı verilmiştir. Bahsi edilen 10 ders materyalinin ilk dördü matematik dersine ayrılmışsa da Satı Bey'in detaylı kullanım kılavuzuyla, Eşya ve Kelimat dersi gibi diğer derslerde de kullanılmaya ve ayrıca çakışık program ders aracı olarak periferik öğrenmeye uygun olduğu görülmektedir. Aynı şekilde "hububat, bakliyat, kır, şeker ve boyar madde kaynağı bitkiler" flaş-kartlarının da birden fazla derste kullanılabilir olduğu anlaşılmaktadır. Aynı mecmuanın 15. sayısında verilen "Yuvalar" levhasının da "Eşya ve Kelimat dersi ile Malumat-ı Fenniye dersleri"nde kullanılabilceği belirtilmektedir (Tedrisat-ı İbtidaiye Levhalarından, 1327:125).

İlgili dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu maddi sıkıntılar dönemin eğitimcileri önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Modern ders araç-gereçlerinin nasıl kullanılacağına dair makaleye nadiren rastlanmaktadır. En fazla araç-gerecin lazım olduğu fen bilgisi (ulum-u tabiiye) derslerinin öğretimiyle ilgili makalelerin çoğunun altında imzası olan Harun Reşit muhtemelen bu bilinçle, fen bilgisi derslerinde kullanılacak laboratuvar alet ve malzemelerinin bizzat ilgili öğretmen tarafından hazırlanmasını dersin gerekleri arasında görür. Yazar, (1328a:98-106) ders araç-gereçlerinin nasıl kullanılacağı ile ilgili "Ulum-u Tabiiye Tedrisatı" adlı makalesiyle bağlantılı olarak kaleme

aldığı “Malumât-ı Fenniye Dersleri için Pek Basit Vesait-i Tedrisiye Kâfidir” (1330a:225-231) adlı makalesinde temel fen bilgisi laboratuvar aletlerinin nasıl yapılacağını izah ederek hem tavsiye edilenlerin uygulanabilirliğini göstermekte hem de zımnen, yukarda bahsedildiği gibi bu alet-edevatın nezâretçe tedarikinin zor olduğunu söylemektedir.

Yazar ayrıca “Mecmua-i Haşayiş (Reşit, 1332a:82-86)”, “Bir Taş Koleksiyonu Nasıl Yapılır? (Reşit, 1332b:287-293)” ve “Bir Mayıs Böceğinin Teşrihi ve Haşerat Koleksiyonu (Reşit, 1333a:347-356)” gibi zooloji, botanik ve diğer fen bilimleri ile ilgili derslere örneklik edecek uygulamalar, ayrıca bu uygulama sonucu ortaya çıkan ürünün ders materyali olarak kullanılabilceği makalelere de imza koymuştur.

İkinci makaledeki 11 alt başlığın bazıları ana başlıkla uyuşmamakta; bunlardan yedi alt başlık “merkez-kaç kuvveti aleti, hava basıncını ölçme aleti, emme-basma tulumba” gibi ders aleti yapımı ile ilgili iken, geriye kalan dördü optikle ilgili basit aletlerle deney yapma tekniklerini göstermektedir.

Yine aynı yazarın çeşitli omurgalıların tahnitlerinin nasıl yapılacağını gösteren makalelerinin yanı sıra “Ulum-u Tabiiye Tedrisatı” (Reşit, 1328b:26-36), “Ulum-u Tabiiyenin Suret-i Tedrisi” (Reşit, 1330b:200-209), “Ulum-u Tabiiye Tecrübeleri” (Reşit, 1330c:348-359), “İhzar ve Tedkik-i Hurdebinî” (Reşit, 1331a:40-48), “Kurbağanın Mütalaa-i Teşrihiyesi” (Reşit, 1331b:152-160), “Bir Istakozun Tedkik ve Teşrihi (Reşit, 1333c:373-375)”, “Bir Salyangozun Tedkik ve Teşrihi (Reşit, 1333b:376-377)” adlı makaleleri ise biyoloji laboratuvarı tekniklerinin yanı sıra biyoloji dersi için gerekli temel bazı ders materyalinin

öğretmen tarafından nasıl hazırlanabileceğine rehberlik etmektedir. Bu makale serisi Tedrisat Mecmuasının ileriki sayılarında devam etmektedir^{††}.

İlgili makaleler, asgari kaynakla ve sahip olunan imkânları ders kaynağına dönüştürerek dersi amacına ulaştırma uygulamasına 1328 yılında örneklik etmesi açısından kayda değerdir. Aynı amaç Sâti' Bey'de

“Darümualliminde elişleri tedrisatı iki gayeye tevcih edilmektedir: müstakbel muallimleri bir taraftan memur olacakları mekteplerde elişi tedrisine, bir taraftan da o mektepler için iktiza eden vesait-i tedrisiyenin kısm-ı azamını bizzat imal ve ihzara muktedir bir hale getirmeye...”

şeklinde ifadesini bulmaktadır (1326d:190)

Bütün dersler için ayrı ayrı o derse örnek teşkil edecek ders numunelerinin yanı sıra zamanın eğitimcilerinin Avrupa ülkelerinde gözlemlediği derslerin makale olarak kaleme alınmasından oluşmuş yazılardan, birleştirilmiş sınıflarda öğretim (Sâti', 1326e:26-29), anadil öğretimi (Nüsret, 1326:130-132) gibi dersler için özel metot tavsiyesine de rastlanılmaktadır.

Dönemin müfettişlerinden Kâzım Nami Bey (1332:179);

“Şu ilimde şu usulün tatbiki lazımdır” gibi kati bir düstur getirmek doğru olmaz. Her muallim vukufuna, tecrübesine, okuttuğu öğrencilerin zihnî seviyelerine, manevi kabiliyetlerine göre muhtelif usulleri mezcederek nevi şahsına münhasır bir üslup gibi, şahsi bir usul bulur ve tatbik edebilir.”

diyerek öğretim ilke ve yöntemlerinin seçiminde pek çok faktör olduğunu belirtmektedir.

^{††} Harun Reşit, tedkik ve teşrihle ilgili makalelerine “Manipulation”dan tercüme edildiği şerhini koymuştur.

Söylemden uygulamaya geçişin çok sayıda örneğinden birini, mecmualarda öğrencilere verilmesi tavsiye edilen ödev ve gözlemler oluşturmaktadır. Gözlem tavsiyeleri bir ayı kapsayacak şekilde yayımlanmış, yayımlandığı ay tabiiatta gözlemlenmesi beklenen olaylar sıralanmıştır. Mesela Nisan cetvelinde “ağaçlara suyun yürümesi, kalem şeklinde ağaç dikme, çimlenme, tomurcuklanma, çiçeklenme” gibi botanik; “balık, kelebek” gibi zoolojik; “rüzgârlar, güneş ve dünyanın birbiriyle olan konumlarını tespit edecek” genel coğrafya konularına dair gözlemler (Zeki, 1333:144-145); yine benzer şekilde Mayıs ayında yapılacak gözlemler cetvelinde flora ilgili; yaprak ve fidanlarda Nisan ayında başlanan ölçüm işlemlerinin devamı, bitkilerin büyüme açısından kıyası, afidelerin taze sürgün ve yapraklara zararı, yosunların gözlenmesi, fauna ile ilgili; kuşlar, böcekler, dört ayaklılar, haşereler, balık, kurbağa gibi canlıların gözlemlenmesi ve yine genel coğrafya ile ilgili; belli saatlerde belli gün aralıklarıyla gölgelerin ölçülmesi gibi yakın çevrede yapılacak gözlemler vardır (Reşit, 1333d: 155-157). Uygulama Tedrisat Mecmuasının takip eden Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül⁺⁺ aylarında yapılacak gözlemlerin cetvel halinde verilmesiyle devam etmektedir.

Görüldüğü gibi geleneksel öğretim ilke ve yöntemleri yerine yenilerini getirme veya eski yöntemleri geliştirme ve zenginleştirmeye yönelik hatırı sayılır gayret sarf edilmiştir. Geleneksel metotların günün şartlarına cevap vermediği belirtilmiş, yenilerinin avantajları gösterilmiştir. Yöntem seçimini etkileyen faktörler çeşitli makalelerde anılmıştır ancak en uygun metodolojinin öğretmenin mizaç ve kişiliğine uyan metot olduğu düşüncesi hâkim olduğundan seçimde ısrarlı tavsiyelerde bulunulmamıştır.

⁺⁺ Temmuz, Ağustos ve Eylül ayı için belirlenen “Müşahede ve Tedkik Mevzuları” Temmuz nüshasında toplu olarak verilmiştir (Müşahade Mevzuları, 1333:173-180, 187-190). Ağustos nüshasında Teşrinievvel’de yapılacak konular verilmiştir (Teşrinievvel Zarfında Çocuklara Verilecek Bazı Tedkik ve Müşahade Mevzuları, 1333:199-203). Eylül nüshasında ise Teşrinisani ve Kanunievvel müşahade mevzuları birlikte verilmiştir.

3.5. Öğretmen Yetiştirme

Osmanlı Devleti'nde öğretmenliğin Batılı tarzda meslek olarak kabul edilmesinin Tanzimat Dönemine dayanır. 1848 yılında Cevdet Paşanın müdüriyetinde (Akyüz, 2008:31) açılan Darülmualimin ve 1870 yılında açılan Darülmualimat ile yeni açılan ve Batılı tarzda eğitim verecek olan okullara öğretmen yetiştirme amacı güdülmüştür. Bu okullar ilk olmaları açısından önemliyse de programlarında öğretmenlik formasyonu ile ilgili derslerin diğer derslere oranı göz önüne alındığında yetersiz olduğu görülmektedir. Zira darülmualimin'in programında bir; yine Darülmualimat'ın programında da öğretmenlik meslek bilgisi dersi olarak sadece "öğretim yöntemi" dersi bulunmaktadır. Bu ders de yalnızca sıbyan kısmında bulunup diğer kademelerde yer almamaktadır (Akyüz, 2007:xxx). Dönemin eğitimle ilgili makalelerinde sıkça geçen "ıslah, inkılâp, tanzim, tecdît, tağyîr, tebdîl, tahvîl" gibi bütün değişim ve dönüşüm ifadeleri II. Meşrutiyet Döneminde eğitimin her alanında bir şekilde karşılık bulmuştur. En önemli değişim 1909 yılında Sâti' Bey'in Darülmualimin'e müdür olarak atanmasıyla başlamıştır. Daha önce 750 öğrencisi olan okul, öğrencilerini imtihana tabi tutup 600'ünü okuldan atmıştır (Sâti', 1334:659). Aynı şekilde, öğretmenlikten başka bir meslekle uğraşan kişilerin de öğretmenliğine son verilmiş; zamanın, eğitim alanında önde gelen şahsiyetleri okula sürekli öğretmen olarak atanmıştır. Öte yandan şöhrete itibar edilmeyerek yeni yetişen gençler bu okullarda öğretmen olarak istihdam edilmiştir. Sâti' Bey (1334:659) bunu "*Şeklini almış muallimlerle meşgul olmaktan ve onların itiyatlarını değiştirmeye çalışmaktan ise şekillerini yeni mektebin yeni hayatıyla kazanacak genç ve yeni muallimler alınması daha muvafık görüldü.*" şeklinde ifade etmiştir. Yine kendisinin müdüriyetini yaptığı darülmualimin öğretmen yetiştirmekle kalmamış, her ilden çağırıldığı iki öğretmeni "usul-i tedris" eğitimiyle formatör olarak yetiştirmiştir. Kızlara, erkeklere sağladığı imkânı verememekten huzursuz ama aynı zamanda halktaki taassuptan korkan nezâret 1325 yılında birkaç

vilayette kız rüşdiyelerine sınıf ilave ederek muallime yetiştirmenin yoluna gitmiştir. Bu uygulama darülmullimatların temelini teşkil etmiştir (Sâti', 1334:662). II. Abdülhamid'le birlikte yoğunlaşmaya başlayan ve II. Meşrutiyetle iyice artan kız okullarındaki öğretmen ihtiyacı darümuallimatların sayısının artmasına neden olduğu gibi bu kurumun yatılı versiyonlarının da ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu okullardan mezun olan bayan hocalar çeşitli nedenlerden dolayı görevlerine başlamamış veya taşraya gitmemişlerdir. Bu da kadın öğretmen eksiliğinin sürekli olarak var olmasına neden olmuştur. Bunun önünü almak isteyen II. Meşrutiyet yöneticileri darümuallim veya muallimatlara yatılı burslu öğrenciler alarak bunları mezuniyet sonrasında mecburî öğretmenlik mesleğini yapmaya zorunlu kılmışlardır.

II. Meşrutiyet Döneminin öğretmen yetiştirmekle ilgili çok önemli bir başka husus öğretmenliğin statüsüdür. Sâti' Bey (1326e:187);

“Muallimlik, her şeyden evvel mürebbilik demektir; mürebbilik ise bir hünerdir. Avukatlık gibi, doktorluk gibi, çiftçilik gibi, tüccarlık gibi bir sanattır. Bu sanatın hususi usulleri, hususi kaideleri vardır. Muallim olmak için yalnız malumat sahibi olmak kâfi değil, aynı zamanda bu usul ve kaidelere vakıf bulunmak lazımdır. Onun için Darümualliminde terbiye ve malumat-ı umumiyeden başka, terbiye ve malumat-ı meslekiyenin de temini lazımdır. Eski darümualliminde terbiye-i meslekiye meselesi mevzu bahis bile edilmiyordu. Onun için yeni darümualliminin en birinci hedef-i icraatını işte bu mesele teşkil etti.

Bunun için evvel emirde programlarda fenn-i terbiye ve usul-i tedsisiye bahislerine mühim bir mevki tefrik ve tahsis edildi. Muallimlerin fenn-i terbiyenin usul-i umimiyesinden başka her dersin kavaid-i tedsisiyesini de öğrenmeleri temin edildi.”

diyerek öğretmenliği bir meslek olarak tanımlar, öğretmenliğin bir meslek haline gelmesinin gerçek anlamıyla yeni darümualliminin uygulamalarıyla gerçekleştiğini belirtir. Makalenin devamında, öğretmenlik meslek bilgisi

derslerinin “nazarî esasları” ile “ameli kaideleri”nin yalnızca teorik olarak değil uygulamalı olarak işlendiğini söyler.

Öğretmenliğin meslekleşmesinde büyük emeği bulunan Sâti' Bey'e göre, her meslek erbabının yetiştirilmesinde olduğu gibi, öğretmen yetiştirilmesinde de, eğitim aşamasında tatbikat vazgeçilmez unsurdur. Öğretmen okulu kendine ait “tatbikat mektebi” ile ancak bir anlam ifade eder. Tatbikat mektebi olmayan “darümuallimin” “seriryanhane (yatakhane)”leri olmayan hastaneler gibidir (Sâti', 1326e:187).

Uygulamalı öğretimin temel yaklaşım olduğu, Darümuallim ve Darümuallimat Nizamnamesi'nin 3. madesinde “*Her darümuallimin ve darümuallimatın ibtidaî kısmına mulhik tatbikat mektebi vardır*” şeklinde ifadesini bulur. Darümuallimin öğrencileri bir hafta okulda ders görüp bir hafta uygulama okulunda çalışmaktaydı. Öğretmen adayları önce usta öğretmenlerin derslerine dinleyici olarak katılır, ardından bizzat öğretmen olarak ders verirlerdi. Dersler sonunda faaliyetlerini eğitim bilimleri ve öğretim yöntemleri açısından tartışıyorlardı. Teneffüslerde ise çocuklara refakat eder, onların nasıl idare edildiklerini öğrenirlerdi (Sâti', 1326e:189). Bu uygulama son sınıf öğrencileri arasında dönüşümlü olarak yapılır, bir öğrenci dersi anlatırken sınıf arkadaşlarının tümü gözlemci olarak derse katılırdı.

Öğretmenliği bilimsel temellere oturtma, muhtevada gelişme sağlama, daha etkin metodoloji arayışlarına bir başka örnek de “Darümuallimin Kongresi”dir. Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası'nın yayımladığı kongre daveti suretinde (Darümuallimîn Kongresi, 1327:102-103) okulun eski mezunlarla yeni mezun olacakları buluşturmak, yeni mezunları eskilerin tecrübelerinden istifade ettirmek arzusunda olduğu yazılıdır. 13-21 Temmuz 1327 tarihleri arasında gerçekleşen kongrede isteyen mezunlara okul ve öğretmenlerin o anki durumları, okullarda uygulanması gereken öğretim yöntemleri ve okul

yönetimindeki yeniliklerin önündeki engeller hakkında bildiri sunmanın yolu açılır.

Bu araştırma kapsamında incelenen, gerek öğretmenlik meslek bilgisinden ve gerekse ders materyalinden mahrum taşrada çalışmakta olan öğretmenlere büyük destek olacak “Tedisat-ı İbtidaiye Mecmuası” yayımlanmıştır. Muhtevası tetkik edildiğinde mecmuayla öğretmenlere kaynak temin edilmesinin yanı sıra, aslında tüm Osmanlı Devleti sathında tevhit-i tedrisatın da istikametinin çizildiği görülmektedir.

Nezâret, sadece idarî açıdan yapılanmasını tamamlamaya çalışmamış ayrıca eğitimin uygulama yönüne de çağdaş, Osmanlı Devleti'nin imkân ve şartları altında uygulanabilir bir mecra vermek için encümenlikler teşkil etmiştir. Sâtî' Bey'in düşünceleriyle uzun süre örtüşen Nezâretin bu istekliliği II. Meşrutiyet Dönemini öğretmen yetiştirme açısından bir dönüm noktası yapmıştır.

Bu dönemde öğretmen, tek tip insan yetiştirme aracından çok birlik ve beraberliğin harcı, yapı taşı olarak görülmüştür. Bu birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla, hiçbir siyasî ideolojiye taraf olmamaları tavsiye edilir (Sâtî', 1327d:115-116).

Sâtî' Bey, Darümualliminin öğrenci ve öğretmen profilinde yaptığı düzenlemelere ek olarak okulun programını da amaca uygun hale getirmiştir. Örnek olması açısından Darümuallimin-i İbtidâî ve Rüşdî programları (Cevdet, 1332:194)^{§§} incelenirse, daha önce ibtidailere öğretmen yetiştiren kurumlardan

^{§§} Dersler Darümuallimin ve Darümuallimat Nizamnamesinde sadece isimleriyle; Darümuallimin ve Darümuallimat-ı İbtidaiyede: Kur'an-ı Kerim, Malumat-ı Diniye ve Siyer, Fenn-i Terbiye ve Usul-u Tedris ve Ulum-u Ahval-i Ruh, Türkçe: Sarf ve Nahiv ve Tahlil ve İmla ve Kitabet ve Edebiyat ve Kıraat ve İnşad ve Ezber; Elsine-i Ecnebiye; Tarih: Osmanî ve Umumi, Coğrafya: Osmanî ve Umumi; Kozmografya, Riyaziyat, Hesap, Resm-i Hattî ve Hendese ve Mesahe ve Cebir; Malumat-ı Tabiiye: Hayvanat ve Nebatat ve Tabakat ve Fizik ve Kimya; Malumat-ı Ziraiye ve Tatbikatı; Usul-u Defteri; Malumat-ı İktisadiye. Darümuallimatlarda İdare-i

çok belirgin hatlarla ayrıldığı görülür. Dört yıllık, 136 derslik programın sadece 9 saatinin dinî bilgilere ayrıldığı; “Usul-u Tedris ve Terbiye” ders saatlerinin arttırıldığı görülecektir. 1307 yılında düzenlenen ve 18 öğretim yılı hemen hemen hiç değişmeden uygulanan ders programının Sâti’ Bey’in müdüriyetiyle yeniden tanzim edilip İbtidâî son sınıfa 12 ve Rüştiye sınıfına 8 olmak üzere toplam 20 saat tatbikat dersi koyulmuştur.

Darümualliminin her kademesinde tatbikat dersleri ancak Sâti’ Bey’in okul yönetimine getirilmesiyle başlamıştır. Nitekim Darümuallimin-i Aliye kısmında da Sâti’ Bey’e kadar öğretmenlik meslek bilgisi adına sadece 3. sınıfta ve haftada bir saat olmak üzere “Usul-u Tedris” dersi vardı. 1317 yılında düzenlenen programda uygulama dersinin bulunmamasına Selim Sabit Efendi itiraz etmişse de değişen bir şey olmamıştır (Cevdet, 1332:195).

Meşrutiyet Döneminde eğitimleri esnasında meslekî uygulama açısından en fazla imkân bulan sınıf öğretmenlerdir. Diğer meslek okullarında uygulamalı derslere gereken önem verilmemiştir. Örneğin, “*Maatteessüf, talebeye ameliyat, toprak, ağaç, makine yüzü gösterilmemiştir*” (Cevdet, 1332:195) ifadesi ziraat okullarında tatbikatın ne derece ihmal edildiğini göstermektedir.

Gezi ve gözlemlerle eğitimleri okul dışına taşırılan öğretmen adayları ülkenin imkân ve ihtiyaçlarını bizzat görme fırsatı bulmuşlardır. Ayrıca programlarda öğretmenlik meslek bilgisi dersine “tedris veya talim” yerine “terbiye” denmesi de profesyonelliğe yönelişin belirgin işaretidir.

Beytiye ile beraber Malumat-ı a Ahlakiye ve Medeniye ve Hukukiye; Teşrih, Fizyolojya-i Beşeri ve Hıfzı’s-sıhha; Yazı, Resim; Musiki ve Gina.

Elişleri (Darümuallimatlarda el ve iğne işleri; Dikiş ve Tamir; Tabahat; Çamaşır Yıkama ve Ütü, Tathir; Pirografi) Terbiye-i Bedeniye.

Darümualliminde: Endaht (silah kullanma) ile beraber Tatbikat-ı Dersiyeye (Darümuallimin ve Darümuallimat Nizamnamesi, 1331:6-7) şeklinde sıralanmıştır.

Ancak cehaletle bilim dairesinde mücadele edecek, yapılacak iş zorlaştıkça yapacak olanın da o nispette meziyetli ve muktedir olması gerektiği bilinmesine rağmen nicelik-nitelik kaygısında ağırlık olarak nitelik aleyhine bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Sultanilerden darümualliminlere nakledilen öğrencilerin durumunda olduğu gibi başarı derecesi (aliyyülala) “Pekiyi” olmayan öğrenciler darülmulliminlerdeki muadil sınıflara nakledilmiştir. Bu nakil kararı darülmulliminlerdeki kontenjanları doldurmaya yetmemiş, zira notları “iyi” olanlar geçip geçmemede seçme hakkına sahip olduğundan sultanide kalmış; maddi durumu iyi olanlar yatılı statüsünden çıkarak okula devam etmiş; hem notu hem de maddi durumu kötü olan öğrenciler ancak darümuallimine nakledilebilmiştir. Bu nakil de “cebrî” olduğundan öğrenciler bu okula ısınamamıştır.

İlköğretimden sonraki eğitim halk nazarında “avvam”a hizmet eden ve “havvas”a hizmet eden olarak ayrılmış, öğretmen yetiştiren kurumlar avvama hitap eden kategoride görülmüştür. Eğitimle yakından ilgili kesim öğretmenlik mesleğine itibar etmediğinden, bu acil, önemli ve büyük açığı kapatma amacıyla köylerden zeki, sağlam çocukların alınıp yatılı okullarda öğretmen olarak yetiştirilip köylerde görevlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür (Edirne'de Darümuallimîn ve Darümuallimât Yuvaları, 1332:59-60). Çocuklarının kendi memuriyetlerine intisabını uygun gören ebeveynlerden farklı olarak bizzat öğretmenlerin çocuklarını darümualliminlerde değil de Sultanilerde okutma istemeleri, sultanilere öğrenci alımında “müstahtimin-i Maarif”e ve de bilhassa öğretmen çocuklarına öncelik tanınmasını istemeleri de çelişkili bir durumdur (Müntesibîn-i Maarifin Çocukları, 1331:1-2).

Darümualliminin son sınıf öğrencileri “Tatbikat-ı Tedrisiye” imtihanlarına tabi tutularak öğretmenlik becerileri uygulamalı olarak ölçülmekteydi. İmtihanlar, öğretmen adaylarının kurayla seçtikleri bir konuyu planlamaları; öğretmen ve

öğrenci arkadaşlarının huzurunda dersi vermeleri şeklinde uygulanmaktaydı. Dersi takiben plan ve işlenişin kritiği yapılırdı. İmtihanlarda her dersten ve ibtidaiye ile rüşdiye kademelerinin her sınıfından soru çıkmaktaydı (Darümuallimin'in Tatbikat-ı Tedrisiye İmtihanları, 1328:89-91). Bu imtihanlar bir hafta sürer, ardından, hem öğretmen adaylarının zihni yorgunluğunu gidermek ve hem de İstanbul'un tarihî yerlerini görüp tanımak maksadıyla bir haftalık geziler tertip edilirdi (Darümuallimin Tenezzüheri, 1330:53-55). Öğretmen adayları mezun oldukları yılın sonunda ise İstanbul'un çeşitli okullarına giderek gözlemlerde bulunur, derslere girerek tatbikat yaparlardı (Muallim Nanzetleri, 1331:30).

4. SONUÇ

II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul'da yayımlanan başlıca mecmualardaki eğitim bilimleri ile ilgili makalelerin belirlenen kavramsal çerçevede incelenmesiyle aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

İlgili dönemde çok sık bakan ve beraberinde kadronun değişimi eğitim siyasetini muğlak hale getirmiş, kurgulanan eğitim siyasetini uygulayacak nicelik ve nitelikte öğretmen temininde sorunlar yaşanmış, kısıtlı kaynak ve imkânlarla araç-gereç teminine gidilmiş, dolayısıyla eğitimle ilgili sorunlar çoğunlukla tespitle yetinilmiştir. Buna karşın Batı'dan tercüme edilen veya bunlardan ilhamla telif edilen eserlerle eğitime yön verme, okullara amaçlar tespit etme, içeriği bilimsel veriler ışığında düzenleme, mütevazı araç-gereç oluşturma, kongreler düzenleme, tecrübelerin mecmualar aracılığıyla paylaşım gayreti kayda değerdir.

II. Meşrutiyet Döneminde, fertte atalete, devlete bağımlılığa, kendine güvensizliğe itmekle itham edilen; yerine, fertte karar verme, teşebbüs, liderlik aynı zamanda bir topluluğa, topluma aidiyet ruhu aşıl原因an İngiliz veya Alman

insan tipi yetiştiren bir eğitim sistemi kurma, çoğunluğun ortak fikridir. Ancak eğitim bilimi için hazırlanan kitapların Fransız kaynaklardan istifadeyle hazırlanmış olması ilginç ve izahı zor bir çelişkidir.

Makalelerde açık veya satır aralarında reforma ihtiyaç duyan bir eğitim sistemi, değişiklikler getiren düzenlemeler, okul açma politikaları, mecburi öğretimin nicelik ve niteliği, meslekî eğitimin gerekliliği, öğretim ilke ve yöntemlerinin revizyonu, öğretmen yetiştirme ve istihdamı meselesi ve eğitimin felsefi temelleri sürekli bir taşıtırma konusudur.

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkatı ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiş ancak devletin bu kamu hizmetini vereceği ne fiziksel ne de personel altyapısı hazırды.

Eğitim reformlarının istenilen hızda ilerleyememesi veya beklenen sonuçları vermemesi sebepleri arasında çok sık değişen bakanlar ve beraber değişen teşkilatlanma sistemi başta gelmektedir.

Okullar, Batılı muadilleriyle rekabet edecek, hatta numune mekteplerinde olduğu gibi, yabancı ve azınlık mekteplerine bile örnek olacak, onlarla olan rağbeti kendine yönlendirecek düşünceleriyle açılmış ama plansızlık, programsızlık, maddi imkânsızlıklar, kadro yetersizliği gibi sebeplerle başarılı olunamamıştır. Açılan her eğitim kurumu için ayrıntılı bir program hazırlanmamıştır. Bazılarına sadece birer ders cetveli verilmiş, dersin muhtevası hakkında hiç bilgi verilmemiştir. Hazırlanan programlar da maddi imkânsızlıklar nedeniyle her öğretmene birer tane düşecek kadar çoğaltılamamıştır. Program gönderilen bazı okullar için, muhtevanın kısmen bulunulan yerin şartlarına göre esnetilebileceği belirtilerek bölgenin, öğrencinin ve öğretmenin imkân ve ihtiyaçları hesaba katılmıştır.

XX. Yüzyılın başında Batıda kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri yeni açılan okullarda uygulanmış, mecmualarda ders örnekleri ayrıntılı olarak makale

halinde yazılarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Derslerde kullanılmak üzere görsel materyal hazırlanmıştır. Ayrıca laboratuvar kurmaya maddi imkânlar elvermediğinden, yine mecmualar aracılığıyla öğretmenlere ders araç-gereci yapma ve kullanma teknikleri izah edilmiştir. Yine Batı'da kullanılan eğitim akımlarını incelemek ve Osmanlı Devleti'nde uygulanabilirliğini tetkik için nezâret bünyesinde "Terbiye Encümeni" adında bir birim kurulmuştur.

Eğitimi hem düşünce hem uygulama yönleriyle meslek edinmiş bazı yazarların makaleleri arasındaki çelişkiler görülmüştür. Mesela İbrahim Alaaddin, meşrutiyet döneminin eğitime kazandırmaya çalıştığı yeni metodolojileri seçerken gösterdiği itina ve ciddiyeti alkışlarken (1333:399), bir yıl sonra, ilk kez bu dönemde kullanımı ısrarla tavsiye edilen aralarında buluş, tartışma, soru-cevap, gibi çok sayıda eğitim yöntem ve tekniğini görmezden gelip, uygulayıcıların eğitim dünyasındaki yeni gelişmelere kapalı, kaynak ders materyalinin sadece hocada bulunduğu zamanlardan süregelen yöntemleri kullandıklarını belirten makaleler (Sadak, 1918:43-45) yayınlamıştır.

Öğretmen yetiştirme, Sâtî Bey'le modern bir şekil almış, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yanı sıra tatbikatlarla ideal bir öğretmenlik eğitimi verilmeye başlanmıştır. Ancak eğitimi ile birlikte öğrenci seçimi gibi nitel yönlerden büyük ilerleme kaydeden öğretmen yetiştirme, sayısal açıdan bakıldığında, ihtiyacı karşılayacak seviyenin çok altında kalmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmed, F. (1329). "Fransızca Tedrisatı." *Tedrisat Mecmuası*, 4(23):173-176.

Akyüz, Y. (1978). *Türkiye'de öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkileri*.

Ankara: Doğan Basımevi.

Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi M.Ö.1000 M.S. 2007*. (11.b.). Ankara:

PegemA Yayıncılık.

- Akyüz, Y. (2008). Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin 160. yılında Darülmualimin'in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1335/15452.pdf> adresinden 07.09.2012 tarihinde alınmıştır.
- Alaaddin, İ. (1333). "Terbiye Encümeni." *Tedrisat Mecmuası*, 7(38):399.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu ve Yıldırım, E. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. (3.b.). Sakarya: Sakarya Kitapevi.
- Ana Mektebi Nizamnamesi. (1331). *Tedrisat Mecmuası*, 5(31-5):9-11.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. (1.b.). İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Baytal, Y. (2000). "Tanzimat ve II. Abdulhamid Dönemi Eğitim Politikaları." *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (11):23-32.
- Belviranlı, A. K. (1978). *Osmanlıca imla lügati*. Konya: Nedve Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (1999). *Cumhuriyet dönemi eğitim bilimleri tarihi*. Ankara: Tekışık Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Celkan, H. Y. (1986). *İttihad-ı İslâm ve Mehmet Akif, ölümünün 50. yılında Mehmet Akif Ersoy*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Celkan, H. Y. (1990). *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Celkan, H.Y. (2007). *İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş sürecinde yeni insan modeli*, Gazi Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Temel

- Dinamikleri Açısından 3 Mart 1924 Yasaları ve Günümüze Yansımaları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, ss.1-5
- Cevdet, M. (1332). "Darülmualliminin Yetmişinci Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Verilen Konferans." *Tedrisat Mecmuası*, 7(33-1):175-200.
- Darülmuallimin Kongresi. (1327). *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 2(15):102-105.
- Darülmuallimin Tenezzühleri. (1330). *Tedrisat Mecmuası*, 4(24): 53-55.
- Darülmuallimin ve Darülmuallimat Nizamnamesi. (1331). *Tedrisat Mecmuası*, 5(31-5):3-9.
- Darülmuallimin'in Tatbikat-ı Tedrisiye İmtihanları. (1328). *Tedrisat Mecmuası*, 3(21):89-91.
- Develioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. (26.b.) Ankara: Aydın Yayınevi.
- Edirne'de Darülmuallimin ve Darülmuallimat Yuvaları. (1332). *Muallim*, 1(2):59-60.
- Emin, M. (1333). "Kızların Terbiyesi." *Muallim*, 2(17):602-607.
- Erdem, Y. T. (2007). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. c.III-IV. İstanbul: Eser Matbaası.
- Gazel, A. A. ve Ortak, Ş. (2006). İkinci Meşrutiyet'ten 1927 yılına kadar yayın imtiyazı alan gazete ve mecmualar (1908-1927). <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/318/313> adresinden 21.04.2012 tarihinde alınmıştır.
- Gurbetoğlu, A. (2006). *II. Meşrutiyet Döneminde Yayınlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi (1908-1918)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hakkı, İ. (1326). "Yazı Öğretmenin Yolu." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(5):165-179.

- Halk Terbiyesi. (1917). Yeni Mecmua, 1(8):141-142.
- Kanar, M. (2005). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kodaman, B. (1999). *Abdulhamit devri eğitim sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- L'Estrange:(2003). *The a-z of social research: A dictionary of key social science research concepts*. Miller, R. ve Brewer, J. (Düz.), California: Sage Publications,
- Maarif Nezâretinin Beyanatı: Mekatib-i Taliye Muallimleri. (1333). Muallim, 1(9): 285-288.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin siyasî fikirleri*. (15.b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Matbuat ve Terbiye (1334). Muallim, 2(23):798-800.
- Mesleğe Doğru. (1332). Muallim, 1(4):126.
- Muallim Namzetleri. (1331). Tedrisat Mecmuası, 5(30-3):30.
- Müntesibin-i Maarifin Çocukları. (1331). Tedrisat Mecmuası, 5(31-4):1-2.
- Müşahede Mevzuları. (1333). Tedrisat Mecmuası, 8(40), 173-180, 187-190.
- Nami, K. (1332). "Elifbanın Tedrisatı Hakkında." Muallim, 1(6):175-179.
- Nüsret, A. (1326). Almanya'da İmla Tedrisatı. Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası, 1(9):130-132.
- Öztürk, S., Hacıismailoğlu, A. M. ve Hızarcı, M. (2006). *Hakkı Tarık Us kütüphanesi kataloğu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü.
- Programların Islahı. (1330). *Tedrisat Mecmuası*, 4(24): 23.
- Reşit, H. (1328a). "Ulum-u Tabiiye Tedrisatı." *Tedrisat Mecmuası*, 3(21): 98-106.
- Reşit, H. (1328b). "Ulum-u Tabiiye Tedrisatı." *Tedrisat Mecmuası*, 3(19):26-36.
- Reşit, H. (1330a). "Malumat-ı feniye dersleri için pek basit vesait-i tedrisiye kâfidir." *Tedrisat Mecmuası*, 4(24):225-231.
- Reşit, H. (1330b). "Ulum-u Tabiiyenin Suret-İ Tedrisi." *Tedrisat Mecmuası*, 4(25):200-209.

- Reşit, H. (1330c, Temmuz 8). "Ulum-u Tabiiye Tecrübeleri." *Tedrisat Mecmuası*, 4(27):348-359.
- Reşit, H. (1331a). "İhzar ve Tedkik-î Hurdebini." *Tedrisat Mecmuası*, 5(28-2):40-48
- Reşit, H. (1331b). "Kurbağanın Mütalaa-î Teşrihiyesi." *Tedrisat Mecmuası*, 5(31-4):152-160.
- Reşit, H. (1332a). "Bir Nebatin Mecmua-î Haşayiş İçin Suret-î İhzarı." *Tedrisat Mecmuası*, 6(33-1):82-86.
- Reşit, H. (1332b). "Bir Taş Koleksiyonu Nasıl Yapılır?" *Tedrisat Mecmuası*, 6(34-3):287-293.
- Reşit, H. (1333a). "Bir Mayıs Böceğinin Teşrihi ve Haşerat Koleksiyonu." *Tedrisat Mecmuası*, 6(37):347-356.
- Reşit, H. (1333b). "Bir Salyangozun Tedkik ve Teşrihi." *Tedrisat Mecmuası*, 7(38):376-377.
- Reşit, H. (1333c). "Bir Istakozun Tedkik ve Teşrihi." *Tedrisat Mecmuası*, 7(38):373-375.
- Reşit, H. (1333d). "Çocuklara Mayıs Ayı Zarfında Verilecek Bazı Müşahede Mevzuları." *Tedrisat Mecmuası*, 7(38):155-157.
- Sadak, N. (1332). "İlm-i Terbiye Tarihi: Terbiyede Tetebbu-U Tarihiyenin Mevkii Ve Ehemmiyeti." *Tedrisat Mecmuası*, 6(33-1):162-165.
- Sadak, N. (1918). "Program Hataları." *Yeni Mecmua*, 3(55):43-45.
- Sâti', M. (1326a). "İzah-ı meslek." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(1):1-2.
- Sâti', M. (1326b). "Mektepler ve Ahval-î İctimaiye." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(7):1-10.
- Sâti', M. (1326c). "Usul-u Tedrisin Kavaid-î Asliyesi." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(6):198-204.
- Sâti', M. (1326d). "Darümualliminin Mesleği." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(6):186-195.

- Sâti', M. (1326e). "İsviçre'de Bir Ders." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(7):26-29.
- Sâti', M. (1326f). "Tedrisat Levhaları Üzerine Dersler." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(10):131-143.
- Sâti', M. (1326g). "Tedrisatta isticvab." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(10):177-180.
- Sâti', M. (1326h). "Usul-u Takrir ve Usul-u Tekşif." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 1(8):59-69.
- Sâti', M. (1327a). "Tatbikat Mektebi Programı." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 2(17):161-184.
- Sâti', M. (1327b). "Bir Dershaneli Mektepler." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 2(17):185-189.
- Sâti', M. (1327c). "Darümuallimine mulhik numune ve tatbikat mekteb-i ibtidaisi (Tevzi-i mükâfatta irâd edilen nutuktur)." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 2(14):41-43.
- Sâti', M. (1327d). "Muallimlik ve Siyasiyat." *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 2(16):113-118.
- Sâti', M. (1334, Şubat 15). "Meşrutiyetten sonra maarif tarihi." *Muallim*, 2(19):654-665.
- Tedrisat-ı İbtidaiye Levhalarından. (1327). *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 2(15):125.
- Teşrinievvel Zarfında Çocuklara Verilecek Bazı Tedkik ve Müşahede Mevzuları. (1333). *Tedrisat Mecmuası*, 8(41):199-203.
- Tunaya, T. Z. (2004). *Hürriyetin ilanı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Tunaya, T. Z. (2009a). *Türkiye'de siyasal gelişmeler (1876-1938), Kanun-i esasi ve Meşrutiyet dönemi*, (3.b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (3.b.) Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zeki. (1333). "Nisan Ayı Zarfında Tedkik Edilecek Bazı Mevzular." *Tedrisat Mecmuası*, 6(37):144-145.

Zürcher, E. J. (2003). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. Gönen, Y. S. (Çev.), (16.b.). İstanbul: İletişim.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The II. Constitutional Period served as a laboratory for the establishment of Turkish Republic in view of educational application as it was in many other aspects. The period has been examined in the frames of education from various materials. Of those, Ergün (1996), making use of the heterogeneous sources, which examined the educational activities, Erdem (2007) education of girls from the similar sources and Gurbetoğlu (2006), which examined educational values of children periodical have a general outlook of the period whereas there are many others dealing with the period on a specific point or with specific sources. With the loosening of the pressure on the press, the period experienced a boom in the number of newspapers and periodicals. Periodicals are among the main sources reflecting the social, ideological, philosophical and literal life of the period. While many of these periodicals were addressing religious, scientific and literal matters, some were interested in matters without antecedents such as women magazines of journals.

Educational periodicals covered a wide range of subjects from philosophy of education to instructional plan of a specific subject. They all advocated reformation explicitly and implicitly not only in educational systems but the other systems related to it in anyway. Each periodical had its own audience, however they also aimed at addressing all reading Ottoman subject as they all shared common idea of surviving the State in unity.

Periodicals were means of communication, platform for sharing ideas for the people of the period whereas they are sources of data for the historical researches. From that respect, II. Constitutional Period (1908-1918) is one of the richest timeframe; as 1250 periodical were granted privilege of print in the period, even many were short-lived (Gazel ve Ortak, 2006:228). The present

research, out of that total sum, aims at examining the most prominent six periodicals/journals published in Istanbul in view of education.

Method

The research is a qualitative one carried with document analysis. The most prominent six periodicals (namely; Yeni Mecmua, Islam Mecmuası, Darülfunun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Tedrisat-ı İbtidaiye (later only Tedrisat) Mecmuası, and Muallim) were examined in the frames of educational reforms, legal regulations dealing with education, curriculum, instructional methods and teacher training. The issues examined were limited with the period and 142 articles from the 258 issues of the mentioned periodicals were read critically.

Conceptual framework was designed according to expert advice, finding were classified under the determined themes. Finding under the themes of educational reforms, legal regulations dealing with education, curriculum, instructional methods and teacher training were described and evaluated.

Findings

Ottoman State was far underdeveloped compared to its contemporary European states and was usually on the losing part of the series of wars in the period, which were implicitly or explicitly related to education of the state. Then urgent and fundamental educational reforms were declaimed by the scholars and education policy makers. The reforms made failed to serve the purposes either due to shortage of qualified staff or lack of facilities needed. On the other hand they addressed to administration of education rather than instructional aspects.

The reforms did not ignore the accumulation and experience of prior periods, but benefited from them instead. Legislative efforts were carried out as maintaining the working laws, amending inefficient ones and writing new ones if the case had no precedent. General Education Act (Maarif-i Umumiye Kanunu) was legislated intending to creative legislative basis of general education, however, due to inability to build a consensus, Temporary Primary Education Act (Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkatı), which was extracted

from the General Education Act, was carried into effect to meet the most urgent needs.

The major educational thinker and practitioners of the period exerted effort to maintain the education based on curriculum and planning and designed curriculum –mostly in form of syllabus- for certain school types. However, either due to qualified teaching staff shortage or of facilities they failed to achieve their goals. Series of the wars, financial power and accumulated problems contributed that failure as well.

New teaching methods, mostly inspired from Europe, were adapted and applied at schools. The new teaching methods were first applied at practice schools then teachers were advised to apply them. They were mostly student centered-approaches rather than subject or teacher-centered ones.

Teacher training partly made use of contemporary scientific findings. Teacher training colleges had their own practice schools and theoretical studies accompanied practices. Teacher congresses were held regularly and new periodicals were published as means of communication. Teaching became a full time profession in the period as well.

Results

From the examination of the major periodical published in Istanbul during II. Constitutional Period, following results were obtained;

The challenges faced in education in the period were correctly diagnosed but the problems could not be solved due to frequent change of the ministers and their staff, unclear educational policies, shortage of qualified teaching staff and facilities.

The policy makers of the Period could not build the consensus on legislating; as a result educational services were rendered either in accordance with regulations or provisional laws. British and German type educational systems were idealized; however, most of the methods and materials adapted were of French origin.

Curriculum design efforts were not efficient enough, programs designed were in the form of syllabus, and even certain schools did not have a syllabus. But the detailed curriculums (e.g. Primary School Curriculum) had features as frame, flexibility etc., which make them ahead of their time.

Contemporary instructional methods were partly applied and widely advised. Visual materials to support a variety of subjects were prepared and distributed to some schools. Teacher candidates were instructed how to develop instructional materials and use them mostly in science teaching.